

Ганна Барвинокъ.

Року 1860-го въ альманаси „Хата“ вперше видруковано пидъ двома оповиданнямы пидписы „Ганна Барвинокъ.“ Сымъ псевдонимомъ ¹⁾ пидпысалася О. М. Кулишева, жинка пысьменныка П. О. Кулиша и сама талановыта пысьменныця. Олександра Кулишева народылася 23-го квітня р. 1828-го въ Чернигивщини, пидъ Борзною, на хутори Мотронивци,—тамъ, де вона й доси живе. Хутирь сей осадывъ батько ии Михайло Билозерський середъ старого гаю. Се була предкивщына його жинкы Мотроны,—тымъ и хутирь, на честь ий, названо Мотронивкою.

Дивчыну въ семъи дуже любылы змалку—и батькы, и браты та сестры.

Батько ии хочъ и вчывсь у кыивськйй духовнйй академйи, але чытавъ залюбки Вольтера и своєю освітою й розумомъ стоявъ выще за тодишнє малоосвичене борзенське панство. Винъ бувъ повитовымъ комысаремъ и шляхетськымъ маршаломъ. Олександрына маты, дочка козацького сотника,

¹⁾ Вона мала ще й другый: А. Нечуй-Витеръ. — За видомосты жыттьєсписи мушу дякуваты самйй высокоповажнйй пысьменныци; трохы користувавсь такожъ и зъ коротенького жыттьєпису ии, друкованого въ „Исторйи литературы“ проф. О. Огоновського.

була людина серця м'якого, поетичного, розуму доброго, а надъ усе премудра господиня. Найлюбише читала романы Вальтеръ-Скотта въ переклади зъ французької мови, цикавилася й новымъ українськимъ письменствомъ, що ледви народжувалося ще тоди.

У сем'ї въ Билозерськихъ не далеко видійшли видъ простолюдности мовою й звичаями. Сама Мотрона Билозерська любила рідну мову, кохалася у старосвітськихъ писняхъ та народнихъ переказахъ зъ тьми звичаями, що йеднали давнихъ українськихъ панивъ зъ мужыками. Черезъ те, ще змалечку, панна Билозерська разъ-у-разъ чула зъ материньхъ устъ народни українськи писни й казки. Видъ матери, мовъ спадщиною, видибрала Ганна Барвинокъ снагу до такої розмови зъ простолюддемъ, що середъ його хвалять її за се такъ: „Слово мовъ тобі зъ устъ виймає.“

Дивчати було п'ять рокивъ, якъ зустріло її горе: вмеръ укоханий батько, що надъ усихъ дітей найбільше її любивъ. Пишовшы замижъ чотырнадцятьохъ рокивъ, Олександрьна мати зосталася теперъ удовою зъ шістьма сынамы й трьома дочкамы (одна вже пишла замижъ). Треба було дбати про те, щобъ усихъ до розуму подоводыти.

Спершу Олександра Билозерська вчылася дома, Читання й писання навчылася въ слугы-крипака. Теперъ треба було дбати про дальшу освіту, и мати мусыла одвезти її, шестилитку, зъ середущою сестрою Надією до своєї приятельки, до вдови-полковницы Ольги Козакової въ її сільський „пансіонъ“ (въ с. Кропивному, Прылуцького повіту, въ Полтавщини). Сама пани Козакова вчылась у такъ званому „Смольному монастири“. Вона мала одну дочку й не хотила за очы її видаваты до науки, то вчыла дома, а щобъ дочки охвитнише, прийняла ще дев'ятьохъ панночокъ, яко товаришокъ їй до науки й до дытячої забавы.

Про сю пани згадує Олександра Кулишева зъ великою пошаною й любовью, а про її побутъ—якъ про щось величье, панське. Жыты її тамъ було дуже гарно. Учено ихъ, якъ звичайно по тодишніхъ „пансіонахъ“, французької й немецької мовы, спиваты, граты на фортеп'яно й танцюваты. Учыла Козакова сама, а за для немецької мовы, музыкы й танцівъ прыйиздылы вчытели. Шановна пысателька згадує, що її виддано до пансіону бильше на те, щобъ сестра не нудьгувала, и вчылася вона мало, бо й мала ще була.

Хочъ пани Козакова й була зразкомъ доброго панського звичаю по всьому повиту, та любила українськы писни й почитувала залюбки Котляревського, Артемівського-Гулака, ба й вирши В. Забины, сусиды й родыча Билозерськихъ—тильки въ своїй хати, а не пры панночкахъ. А панночки пидслухалы, та Надія Билозерська й почала розмовляты по вкраїнському. Дочулася пани Козакова, и дарма, що мала прыхильність до вкраїнської поезіи, а такы заборонила панночкамъ розмовляты *по мужычому*, та й почепыла Билозерській на пыю дочечку зъ напысомъ: „Pour avoir parler russe. ¹⁾

Одначе не довелось сестрамъ довго заживаты гарного жыття й науки у Козаковои, бо ся пани несподивано вмерла, и на 13-му році Олександра повернулася додому. Трошки побула вона въ „пансіони“ Принцлейна въ Конотопи, та

¹⁾ Нема чого дивуватися сій суперечности у вчинкахъ: хоча въ ридному слови була прыпада й солодошы за для тихъ, хто не втративъ смаку до його, та въ тодишнього панного панства, що ажъ надто хотило показаты себе не тымъ, чымъ було, все жъ се була *мужыча* мова. Ще й доси можно зустріты чымало навить такъ званихъ украинофилизъ, що хочъ и панують українське пысьменство (часомъ и самы пысьменныкамы бувають), та до дитей не озвуться й словомъ риднымъ.

його скасовано; трохи повчилась у нимкени—вчительки, що взяла її мати до себе додому; але вся освіта скинчилась, якъ дівчини бувъ чотирнадцятий рікъ.

Змалечку ще панночка була вельми охоча до господарства, а теперъ зовсімъ до його прихилилась, пособляючи матери. По всякъ часъ маючи дило зъ народомъ, могла панночка Билозерська добре вивчыты жытте нашего селянина; тоди,—якъ каже одышъ її біографъ,—„здобула вона собі скарбы простолюдного побуту, що розсыпани такъ щедро въ її оповиданняхъ на здобычъ и самій етнографіи“. Але того часу вона, звісно, и въ голову собі не клала, щобъ стала колысь письменницею.

Господарство, читанье, спивъ (вона дуже любила спивати), сильськи знайомосты та часомъ який провинціальный балъ, на який вона їздила зъ старою сестрою,—таке було жытте.

Видминилося воно влитку, здається 1843-го року, якъ прийихавъ у гостину до Мотронивки братъ Василь (потимъ редакторъ „Основы“) зъ своимъ товаришемъ.

Сей товаришъ бувъ П. Кулишъ.

Знайомосты Кулишевой зъ Билозерськыма до одружиння було три роки. Винъ часто до ихъ їздивъ и мавъ у ихъ окрему навіть за для себе свитлицю, щобъ могты тамъ и писаты.

Панни Олександри було тоди ще тильки п'ятнадцять рокивъ, и Кулишъ, здається, бильше накладавъ окомъ на її старшу на два роки сестру, хочъ про вжитокъ имъ обомъ напысавъ исторію України та змалювавъ дев'ять портретивъ гетьманивъ.

Тымъ часомъ старша сестра пишла замижъ, а менша, хочъ мало про що зъ Кулишемъ розмовляла (здався винъ

ій за для того занадто высокымъ), зацікавила його своїми
лыстами до брата Василя,—сїй дававъ ихъ читаты Кули-
шеви. Одначе маты не схотила виддаты дочку за його, бо
не мавъ доброї посады. Винъ пойихавъ, але за рикъ вер-
нувся зъ Істербургу, и тоди маты згодылась. Се було по
дорози за кордонъ, 1847-го року. Винчанне видбулося 22
сичня р. 1847-го въ с. Оленівці (биля Мотронівки). Бо-
ирыномъ бувъ Тарасъ Шевченко, и довго, кажуть, беригъ
винъ тую квитку, що припинылыла йому молода. Якъ мо-
лоди вернулись одъ винця на хутирь, то Шевченко приви-
тавъ молоду словами зъ народньої колядки:

— Чы ты царивна, чы королевна?

Молодый одповивъ, жартуючы:

— На чужый коровай очей не порывай да собі дбай!

Шаслыва пара выйхала зъ Васылемъ Билозерськымъ до
Варшавы, щобъ звидты простуваты за кордонъ: туды посы-
лала Кулиша „Академія наукъ“.

Але се бувъ страшний 1847-й рикъ...

Тутъ нема потребы оповидаты исторію Кырыло-Мето-
діївського братства,—про неи широко оповидано въ жытс-
писахъ Кулиша, Костомарова, Шевченка та въ инныхъ пи-
санняхъ.¹⁾

Кулиша арештовано въ Варшави и повезено до Істер-
бургу. Пани Кулишеву нахыляно йихаты додому, давано

¹⁾ Дывысь: Петровъ, Очерки исторіи украинской литературы XIX
ст., и крытыку на сю кныгу проф. Дашкевича въ „Отчетъ о 29 при-
сужденіи наградъ гр. Уварова“;—Огоновскый, Исторія литературы
(роздѣлы про Костомарова, Кулиша й Шевченка);—Пыпинъ, Исторія
славянскихъ литературъ;—Конисскій, Жизнь украинскаго поэта Т. Г.
Шевченко;—Русскій архивъ 1892, № 7, ст. 334—359;—Пыпинъ, Исторія
русской этнографіи, т. III, та инш.

навить скарбови грошы на се, але вона пойихала туды, куды повезено їи чоловіка...

Пробувшы въ Петербурзи тяжкый часть, покы видбувалося слидство и чоловікь сидивъ у тюрми, Олександра Кулишева выихала вкупи зъ имъ до Тулы, бо туды Кулиша було выслано.

Зъ того часу їи жыттенясь сплитається зъ жыттенясьомъ П. О. Кулиша.

Мы то бачымо їи, зъ имъ укупи, въ Петербурзи чы за кордономъ, то прымушують їи недостаткы лышатыся самій на хутори й господарюваты, покы Кулишъ допевняється въ Петербурзи або въ Москви заробитку. И господарьскый хысть добре ставъ имъ обомъ у прыгоди пидъ часть грошовои скурты й недостаткивъ, якъ у Кулиша не було заробитку, и имъ доводылося жыты зъ шматочка земли.

Вернувшись року 1883-го зо Львова, Кулишы оселылися въ Мотронивци. Въ свой самотыни, скрашаючы жытте одне одному, вони обое працювали за для украинського письменства: за сей часть склала Ганна Барвинокъ бильшу частыну своихъ оповиданнивъ, хочъ и мусыла, якъ и завсигды, дужче дбаты про господарство, ніжъ про писанне, бо зъ того вони жылы...

Тяжка втрата того, хто стався Олександри Кулишевий найвышымъ идеаломъ людыны, хочъ и страшно вразыла їи, та не вбыла въ їй ни живого почування, ни силы. Помынувъ часть, и вона знову вернулася до письменства и заходылася зъ велькою энергією выдаваты творы свого чоловіка,—кныжка за кныжкою йде зъ пидъ їи рукъ...

Въ передмови до надрукованыхъ въ альманаси „Хата“ першыхъ оповиданнивъ Ганны Барвинокъ: „Лыхо не безъ

добра“ та „Въ осени лито“ Кулишъ оповидає, якъ вони постали. Авторка чула розмовы селянъ и селянокъ та й позаписувала ихъ. Сама Ганна Барвинокъ каже, що П. Кулишъ прохавъ її й навчавъ записувати те, що бачить кругъ себе.

Такимъ побытомъ Ганна Барвинокъ своїми оповиданнями дає намъ записы про справдешни події зъ народнього жыття, яки їй довелось бачити.

Чы можно жъ имъ у всьому виры доимати?

Кожна людина події жыттьови приймає й выясняє собі по своєму. На одно въ неї око їє, а на друге нема: одно помитыла, а другого не здолає завважыти. Кожный те, що передъ имъ діється, бачить зъ *своего* погляду, и приймає бачене тилькы зъ *своего* погляду, не видаючи того, що инши люде бачылы зъ иншого мисця. А инший може на такому недоброму мисци стоить, або такъ йому погано дывытсы, що йому й мало й кепськє выдко. А не знаючи того недобаченого, часто можна зовсимъ неправдыво выясныти й добачене, да такъ и людамъ податы. Здобувшы тилькы *свою* частку події и перетворывши її въ своїй голови, людина перекazuje потимъ людамъ не те, що справди було, а те, що сотворылось у неї въ голови зъ поводу баченого й чутого, подає щось уже по своєму перетворене (не объективный фактъ, й субъективный твирь). И се навить тоди, колы хоче нибы то фотографуваты дійстність. Що жъ до списування зъ народнього жыття, то тутъ ще й инши труднації додаються. „Не всяке зъ пысьменныхъ“,—каже П. Кулишъ,—„выбере до дружньої розмовы красомовну просту людину, не всяке й до себе прывабыть по братерськи, бо до того потрібни не ласкави словця, не гроны або подарунки“—до того треба,—се вже я скажу,—такого вже хысту та

вмиливосты. У Ганны Барвинокъ, на щасте, йе й хысть и вмиливисть, тымъ и маемо ии оповидання.

„Ще жъ сього мало“,—каже дали Кулишъ,—„треба ще вмиты выбрать, щò запысаты зъ якихъ ричей, а щò й одкынуты. Не коженъ бо зъ сихъ красомовныхъ простыхъ людей слово до слова, якъ чысте золото до золота, сыпле. Треба зробиты гарный выбиръ, тогли й буде пшеця безъ половы й куколю.“ ¹⁾ А выбиръ знову ричь така, щò якъ до чоловіка: одынъ се визме, а другый покыне.

Отожъ навить и въ оповиданняхъ, щò мають бути записомъ справди баченого й чутого, не може не бути багато субъективного, авторського. Въ Ганны Барвинокъ такого субъективного менше, нижъ у инныхъ письменниківъ. Намагаючыся малювати цилкомъ обьективно, вона часомъ шкодыть навить артыстичній выроблености твору, подаючи намъ трохи не стенографични записы зъ розмовъ своихъ сільськихъ знайомыхъ. То жъ, маючи на бачности, яко коррективъ, усе, про щò попередку згадувано, можно оповидання Ганны Барвинокъ студіювати яко вельмы коштовный и правдивый матеріалъ за для характерыстыкы нашего народнього жыття. А надто, якъ згадаемо, щò авторка придивлялася до сього жыття й малювала його рокивъ изъ сорокъ: почавшы ще за крипацтва та ажъ до сього часу.

Щò жъ саме малює Ганна Барвинокъ, яки подіи подале вона зъ жыття до нашої ввагы, до нашего радіння, чы сумування? Вона не малює шырокихъ громадськихъ рухівъ, палкихъ выбухівъ народнього почування,—вона здебильшого говорить намъ про *семью, про семейове жыття*.

¹⁾ „Хата“, 94.

А въ жытти семейовому вона такожъ наибильшу свою увагу кладе на *жытте жиноче*, на жиноче горюванне, показуючы намъ разъ-у-разъ пекучи сльозы жиночи, що зридка тилькы, на недовгу хвиلىну, высыхають за дня короткого паслывого усмиху.

Яко жинка, вона може лишче сягати въ глибину жиночої души. Якъ чытаешъ си прости оповидання про жиноче горе одно за однимъ, то не можешъ не подумати: скільки працовитосты, терплячосты, силы, енергii заховано въ сій простій неосвиченій жинци! Робота зъ ранку й до вечора, зъ початку жыття й до кинця, робота, часомъ, середъ голоду й холоду, середъ штурханнивъ одъ свекрухы, одъ хазяивъ, одъ п'яного чоловіка! Прочытайте „П'яныцю“.

„Б'є винъ мене, абы я озвалась, що люде роботы на-неслы,—може бъ винъ що вробивъ. Колы не кулакомъ, то словомъ прыснопыть. Никого и соромытись: насъ двое. Що дня вже за мене береться... Б'є и п'є до загину... Колы яка копійка йому трапытись,—винъ у тій беседи ии й поса-дыть... Сыдыть у шинку, не йде до мене. Позычу, було, грю-шей, та й оддамъ своїмы .. Було, кажу: Слухай, Грыцю: якъ ты пусто йдешъ, то й я пусто пиду. Винъ мене коромыс-ломъ якъ опереже!.. А я другою дивчною ходыла... Усе, що мала, позаставляла та попродала... Заходывся: моя хата! та ще затіявъ ии продаваты. Я пишла до громады просыты, щобъ оборонили, а послаи й до судли. Ну, вже винъ мене колинчывъ, колинчывъ писля сього!..“

И такъ усе жытте, уси дни въ жытти! Видъ такого жыття тикають, вишаються, топляться! А вона жъ вытерпила се жытте, подоводыла до розуму дитей, надбала въ скрыню дочкамъ. Та й його, п'яныцю-ледашыцю, годує. Скільки на се треба силы й енергii!

Або отъ тая молодыця, що оповидає про свою боротьбу, про „молодичу боротьбу“. Сырота вильна пишла за крипака, и за те прозвано їи „панською помийницею“. Шасте розбыто зъ початку: укохани чоловікъ и двое дитей помрлы. Виддала титка за другого, не пытаючысь,—пхыць за першого! Своєи хаты нема, живуть у сусидахъ. А отъ ихъ багатство: „у синяхъ стоить кишъ изъ борошномъ, на горыщи два винкы пьбули, рукавець пшона; гарбузы пидъ полемъ у хаги, у торбоччи губъ трохы сухыхъ та й симня трохы на коржы баба-сповытуха дала окукамъ.“ Замисто стола—скрыня... Сковороды не було, дакъ подарувавъ „уюшкы“ паньчъ Коровай: вушко видбылы, то й сковорода. Що дня въ тяжкій роботы, а ледви выстає заробитку, щобъ не ходыты голодными та роздягнеными. Мабуть у такому пекельному жытти засныдила, цвиллю зацвила душа й розумъ у сієи молодыци? А отъ що вона каже: „Я зъ долею, та й зъ людмы, боролась та нибы й гирку долю поборола й людський недорозумъ.“ Такъ не озывається прыгнечена й пивмертва душа, таке може говорыты тилькы душа жыва, энергычна. И справди не вбылы їи вси лыха та зла, щоденный клопоть за шматокъ хлеба не задавывъ роботы їи розуму. У неї свій поглядъ на те, якъ треба жыты, якъ поводитыся зъ людмы, якъ выкохуваты диты,—у неї справжня теорія выховання дитей, и вона свидомо й уперто додержує їи.

Чытайте „Короливщину“, „Не було змалку не буде й до 'ставку“, „Лыхо не безъ добра“, „Въ осены лито“—скризъ жинка наша вражає своєю энергією й сылою души. Чытаєшь, наприкладъ, „Лыхо не безъ добра“,—исторію тяжкои праці й неволи сыритської,—и дывуєшся, вкупи зъ Кулишемъ, яку „тыху, ясную душу вынесла зъ-пидъ чужои кормыгы“ героиня оповидання! А „Не було змалку, не буде

й до 'станку" або „Перемогла"—се поэмы про жиночу енергію, непохитність та вирність своїй мети! Жинкы зь такымы вдачами стають героинями—тамъ, де йе місце геройству...

Таки жинкы повинни быты розумни. И справди, въ оповиданняхъ Ганны Барвинокъ жинка наша дуже розумна, зь великымъ поэтычнымъ почуваннемъ. Се заразъ видно й зь мовы: дотепной, образной, выразной. Якъ шо вона молода й весела—у неї такъ и сыпляться искры дотепу—отъ якъ у Параскы Духанівны („Хатне лихо"); колы вона поважна, якъ отъ Харытына („Перемогла"), або героиня „Молодычої боротьбы," то зь її устъ чуешъ добру, розумну науку. Вона знае про впливъ на людей словесныхъ творивъ и вживас того впливу за для своєї меты. Героиню „Королівщины" страшно зраджено, и вона живе зь байстрамъ у хрещеного батька, а той докоряе їй. Вона миркуе: „Хыба жъ воно (дытына) не Божый твиръ?... Та щобъ доняты якъ небудь хрещеного мого,—а винъ бувъ собі побожный, шо й казаты!—отъ я, *щобъ його навести на праведнишу думку*, взяла й зложыла тыхцёмъ писню про таку жъ, якъ и я, нещаслыву людыну, про Уляну Сотныківну," (що втопыла свою дытыну-безбатченка).

Заспывала вона.

— Що се за писня? Чы не про Уляну Сотныківну се вже проложено?—обиззався старый зь нехтуваннемъ.

— А вже жъ,—кажу.—Бачте? Я не пійшла робомъ Улянынымъ, а дытыну выкохала, яко—мовляете—„душу живу". (А винъ, царство йому небесне, було, й зь Библии святої мени почытуе).

Отъ и годи зь того часу мени прыжитнымъ дорикаты."

Здається, що слухаешъ зовсимъ интеллигентну людыну. Тилькы якъ згадаешъ наши народни жиночи писни, повни благородства й интеллигентности въ почуванні, та дога-

даешся, шо авторкы ихъ не *могли* бѣ ихъ скласты, якъ бы самы не малы почуття тіей интеллигентности й благородства, то тоди поймешъ виры, шо се говорять „проста мужычка.“

Ся наша мужычка хочъ и побывається середъ недостаткывъ, середъ тяжкыхъ обставынъ малокультурного жыття, але видъ неи завсигды віе поэзією. Праця й писня не розлучаються въ неи николы. И навить щоденна мова въ неи здебильшого така образна, така поэтычна, шо непомитно стається писнею.

„Идешъ на музыкы та, вернувшись, якъ почнешъ плакаты, въ сыру землю бытысь!... Люде веселяться, долю мають, а мы робымо й годымо, та намъ и свить, здається, не свитыть. Дивчата, якъ ти бжилкы, гудуть, бо въ ихъ думокъ веселыхъ багато, надіи та й надіи... Якъ та веселка цвитами процвітає... А намъ и вбираться не вильно. Дарма, шо въ скрини якъ налыто, земли важко, а мы въ старому йдемо, мовъ зъ довгою рукою старци пидъ церкву,—йдемо дивытысь на людей, якъ вони веселяться“¹⁾...

А отъ якъ говорять безшасна „русалка“, Олена Дидусивна:

„Охъ, та й тяжко жъ мени спомынаты про мое шасте, панієчко моя! Мабуть чы не важче, нижъ про нешасте. Бо въ нешасте сама я вбрела и вплыла, ниhto не пидмывавъ мене, а шасте втекло хутко, мовъ та пташка, шо крылечками стрепенула, въ темни лугы полынула. Слухайте жъ бо такы, не роните доброи слёзы, не вважайте на мене, шо я, дурна, плачу...“

Ше трохы-небагато—и си слова стануть писнею...

Высока й чыста поэзія йеднається зъ благородствомъ души, и се благородство, шо завсигды жыве въ кращыхъ

¹⁾ „Квиткы зъ слёзамаы, слёзы зъ квиткамы.“

жиночыхъ душахъ нашего народу, дозволяє неосвиченій, „пеккультурній,“ якъ кажуть про такыхъ, жинци сказаты цилкомъ *свидомо* слова: „Честь мылііша жызни.“ („Квиткы зъ слёзама, слёзы зъ квиткама“).

Яке жъ жытте въ семѣи нашої жинкы, и якъ вона на його дывытсья?

Тутъ поэзія й проза такъ щиро поєдналися одно зъ однимъ, що часомъ не можна показаты, де кинчається одна, де починається друга. Чы йе що прозаичнише, якъ одружинне героини „Лыхо не безъ добра?“ Вона свого чоловіка до заручинъ никола не бачыла, пишла мовчкы, зъ прымусу, а винъ—„бачывъ,—каже,—на поли, якъ жала; въяже добре; а тутъ люде нараялы женытсья... я й оженився“. (Оженився черезъ те, що добре въяже. И жытте въ ихъ таке просте, буденне. Отъ якъ вона сама оповидає:

„Гомонить винъ до мене, а я усе мовчу. Воно помижъ народомъ пленталось, да й бачыло доволи, дакъ и говорить до мене, а я усе соромляюсь, усе мовчу. Я й роблю, да мовчу: и соромно воно мени, и страшно и що воно, и якъ його!..

Було, чоловікъ устане да й будыть мене: „Шійды,—каже,—Галочко, подій коривку.“

А я кажу: „Да я вже подоила.“

Або: „Ты бъ пополола бурячки, Галочко.“

А я вже й повиполювала. Я все, все зроблю, да тилькы не гомоню,—соромляюсь.

Оце вже навпосля, якъ познайомылся, то ще було й його вчу якъ косыты: „Оттакъ,—кажу,—оттакъ!“ Винъ бувъ убогий собі сирота, усе ходывъ по наймахъ у чумакахъ да въ чабанахъ, дакъ не доводылось йому косыты.

Богъ йому спомигъ—винъ собі й хату розгорювавъ и люде його не цуралысь. Було, попрыходять зовыци, су-

сиде, да посадають—балакають, то я й обизвусь; а то соромляюся. Ото вони й почнуть: „Да вона въ тебе скоро вмере: бачъ, яка хыстка.“

— Ни,—каже,—мы ии будемо жалуваты, то вона й буде въ насъ жыты“.

Эге, въ сій буденний розмови чуты подыхъ поезіи? Оттымъ то й дороги намъ таки оповидання: не важко змалюваты поэтычно кыпуче почуванне палке, або красу надзвычайну,—важко *буденщину поэтизувати*.

Та вже жъ и не всимъ такъ нещасливо складається часть кохання, часть одружіння. Въ такихъ оповиданняхъ Ганны Барвинокъ, якъ отъ „Хатне лыхо,“ „Вирна пара“ бачымо малюночки иншого кохання й одружіння. У багатыхъ духовно дивчатъ се почуванне вырастае осийно-пышнымъ, буйно-запашнымъ квитомъ. Героини оповиданнivy: „Не було змалку, не буде й до 'станку,“ „Перемогла,“ „Русалка“ риддають йому всю силу своєї истоты, закрашають його всими квитками своєї поэтычної души, и помы живутъ, поты всимъ своимъ жыттемъ спивають хвальный гимнь могучому болисно-солодкому почуванню...

Перше оповиданне належыть до найкращыхъ у нашої авторкы; дуже гарна й „Русалка,“ де змалювано чаривный образъ нижней поэтычної дивчыны, ии доли й нещасливого й великодушного кохання. Тутъ почуванне выходься зъ такою великою сылою, що катастрофа стае неминуемою.

Подужано врешти вси перешкоды, зъєдналася пара. Яке жъ у неї жытте?

Усяке буває. Буває гарне, закрашене (навить середъ горя й убозтва) одсвитомъ вышого сяева—отъ якъ у „Перемогла“ або въ „Не було змалку, не буде й до 'станку,“ або навить и въ „Молодычій боротьби“; буває темне, тяжке,

зъ бійкою та зъ лайкою, якъ у нещасливыхъ героинь „Хатнього лыха“, „Жиночого бидування“, чы „Пъяныця“. Звычайно жинка терпыть тяжко, хоча часомъ терпыть и чоловікъ черезъ жинку—чы черезъ те, що недотепна господиня („Вирна пара“, „Молотныкы“), чы черезъ те, що невірна („Половынщыкъ“).

Неоднакови погляды були на подружжє середъ народу зъ початку шестидесятихъ и въ кинци восьмидесятихъ рокивъ минулого вику. Сильскый дидъ розмовляє зъ попомъ та й згадує, якъ винъ живъ изъ своєю старою, що одно на одного й разу не сказали *ты*:

— И вы такы, шануючы васъ та й Бога, батюшечко, жалуйте свою стару и не кажить на іи *ты*. („Нашъ дидъ и пиць“).

А сьогочасній Хвастыкъ, нахваляючысь быты жинку, каже: „Такъ шкура на тоби и запыпытъ! Ты моя: я тебе закупаъ за тры копійкы ще у твоєи матери“. („Пъяныця“).

Було й у старовину тяжко жинци. Параска Духанивна дуже образылася на свого хворого й запального чоловіка, що той, вернувшись пры людяхъ додому, не поздоровкався зъ нею, налаявъ да ще й пугою за нею по дорози, якъ на отару, ляснувъ.

„У насъ, бачте,—выясняє оповидачка,—дома безъ людей хочъ вязы зверны. Жинка—якъ та голубка: хочъ и тяжко наругу терпыты, а на самоти все знесе видъ любого чоловіка, покирна буде; а пры людяхъ—и не посварысь.“ („Хатне лыхо“).

Теперь сього нема. Въ оповиданняхъ у Ганны Барвинокъ культурнисть нашого народу не пишла напередъ, а подалась назадъ: Хвастыкъ („Пъяныця“) не соромыться прылюдно ганьбыты й катуваты свою жинку,—мы вже бачылы,

яке їй життє було. Обурюється жінка проты такого права чоловікового надъ нею:

„На що Богъ давъ такий законъ крипкий? И роду й прароду закажу, щобъ не ходылы замижъ“.

Але и тоди, въ старовину, и теперъ одно вражєє въ наший жинци: се величєзна, безмирна сыла всепрощення. Хочъ якъ знущається чоловікъ изъ Параскы („Хатне лихо“¹⁾) та зъ Стехы („Пьяныця“), але николи не здолюють подужаты сієи сылы. Исторія Стехы—се исторія прощення.

Воно стає саможертвою тамъ, де справа зачинає диты. Диты, якъ що ихъ багато, хочъ и тяжка ричъ, та завсигды мыла наший матери. Нема такихъ сливъ ласкавыхъ, такого пестування нижнього, що його не добрала бъ вона до любовної дытны. За для дитєй вона готова видбувати—якъ отъ Стеха—всяке лихо, всяке мордуваннє... Та се ричъ занадто видома, щобъ ище я наводывъ прыклады зъ оповиданнивъ нашої авторкы. Але не можу обмынути, не зазначивши, надзвычайно людяного погляду жинокъ зъ оповиданнивъ Ганны Барвинокъ на покытокъ та байстрятъ. „Хыба жъ воно не Божый твиръ?“ каже героиня „Короливицны“ про байстри, сама не знаючи, до якого високого й широкого погляду на життє пидноситься вона сією думкою. А Стехаматы—якъ їй тяжко було, що дочка винокъ утратыла, що дивуючы дытну появляє! А все жъ вона каже:

„Я ии уже й не турбую, моси бидной Катруси, щобъ уже благополучно знайшла.“

Може хто докорыть Ганну Барвинокъ, що занадто вона идеализує нашихъ сільськихъ жинокъ. Але разъ, що поручъ зъ гарными малює Ганна Барвинокъ и поганныхъ—

¹⁾ Здається, що въ сьому, хочъ и гарному частками оповиданни, божевиљство героини й кинєць не досыть умотывовано.

отъ якъ Онылчыну матирь („Вирна пара“), „половныцкову“ жинку, невестку въ „Лыхо не бсзъ добра“ та иншыхъ. Та й найкращи зъ ихъ не мынулы того, що немынуче тамъ, де вони жывуть: розумна й поэтычна героиня „Короливицны“ вирыть у видьомъ, а энергична, вирна Харытына („Перемогла“) певна, що шынкарь може чарами прымусыты й чоловика ходыты до шынку. Взагали треба сказаты, що сямйове жытте малое Ганна Барвинокъ сумнымы хварбама (чоловикъ бѣе жинку, невестка знущається зъ сыроты, сынъ зводить руку на батька, выганяють матирь и т. и.), а неосвиченисть и некультурнисть народня разъ-у-разъ уражають не тилькы въ отыхъ вируванняхъ, а й у сумнишихъ ще подіяхъ, якъ отъ, наприкладъ, що знахари поламали ногу прекрасній дучисю й тиломъ дивчины Насти („Квиткы зъ слёзамы“), або занастылы люде жытте такій поэтычній квитци, якъ Оленика—тилькы черезъ те, що вона имъ здавалась русалкою („Русалка“).

А друге: йе правда и въ тому, що каже Ганна Барвинокъ, и въ тому, що подають авторы, яки чорнишымы хварбама малюють нашу жинку, а колы та правда зъ сиею не однакова, дакъ се тилькы черезъ те, що коженъ малювавъ зъ *своею* пункту: не однакови пункты,—не однакове й выдко. А розумный хай складае докучы та мырьт промижъ себе тѣи неоднакови малювання зъ усякихъ бокивъ, то може й вытворить зъ ихъ соби правдыве розуминне про ричь. Зъ бильшимъ правомъ можна було бѣ докорыты Г. Барвинокъ за ясни хварбы въ якихъ иншыхъ випадкахъ—дыв., напр., *Сырительскый жалъ* (перша редакція „Короливицны“), де занадто зъидеализовано жытте крепакивъ у панивъ, або дешо въ новицыхъ й оповиданняхъ.

Облышывшы те до розгляду кому иншому, хочу сказаты ще про дви-тры речы. Осъ „Въ осени лите“: старый

удивець оповидає, якъ винъ удруге одруживсь. Винъ дуже любивъ свою першу жинку, то його „смертельна нудьга брала послѣ покійной“. А тутъ бабы: „Шукай, Иване, соби пары. Не довикуєшъ ты такъ вику. Се въ тебе мабуть така натура, що самотою тобі не прожити.“ И справди, въ його така натура. Винъ зустривъ соби пару—Ольгу вдову. Зъ великимъ артизмомъ и правдою малое авторка почуванне закоханого старого селянина: „Чого жъ се воно мени такъ? Увесь той сумъ мовъ чарамы одвело мени. И на вози мени не сидѣться... лучше бъ я пишовъ помижъ нывамы по обмижкахъ, слухавъ бы, якъ жыто шумѣть, играє колосомъ. Що вже тамъ ни говорять небижъ, я його не слухаю,—у мене въ очу жыта, жыта хвылясти... Таке мени прывиджується, що Богъ його знає й що, а самъ такій чогось добрый-добрый зробився! И хочу здержатись, та не выныюсь.

— Оттамъ,—кажу,—небоже, въ тебе хливецъ зовсимъ свитѣться, а въ мене два возы лозы zostалося одъ весны. Прийидешъ, такъ заберешъ.

И самъ не стямивсь, якъ выхопылось сее слово.

— О, спасыби жъ вамъ,—каже,—дядечку!

Говорить, а я вже його й не слухаю да ише думаю: „Жыве коло мене убога вдова, розгорыла соби мазанку зъ весны. Треба їй послаты мирочокъ зо двѣ жытця на новосилле та цямрынку въ колодизъ їй упустыты. У неи тилькы хата нова, а хазайства нїякого... здається, й курка не ходыть; а города того крыхта, що ни за що й рукъ зачепыты старостю. Ише жъ, думаю, треба й старця Божого, Архыпа, запомогты... Думаю, а вона мени, оця Ольга, зъ передъ очей не сходитъ...“

Здоровымъ молодымъ жыттемъ віє видъ сього осиннього лита.

Гарне оповидання „Половинчикъ“—чоловикъ нещасливый черезъ невірну жінку. Та авторка до свого героя Харченка притуляє видому казку про те, якъ чоловіка внесено въ кули соломы въ хату тоди, якъ його жінка гуляла тамъ зъ иншимъ, якъ чоловікъ вискочивъ и побивъ ихъ и т. и. Въ творови си вси події стають частиною цилкомъ реального оповидання. Ся казка належить до циклу оповиданнівъ про невірну жінку, сюжетъ сей мандрѹ по всякихъ народахъ: йе винъ у москаливъ, полякивъ, французивъ, италіянцивъ, грекивъ, стривається въ Месопотаміи, въ Индіи и т. и.¹⁾ Черезъ те дуже чудно читати, якъ реальний половинчикъ Харченко оповидає майорши, що винъ ніби то ходивъ до моря, сидивъ у кули соломы и т. и.

Зовсімъ не идиллією подыхає видъ *Жидивського крипака*—оповидання на цилкомъ соціалну тему. Похмура по-стать панського й жидивського крипака Остапа така выразна, що стоить передъ нами мовъ жива...

Уважне око знайде по оповиданняхъ нашої авторки скрізь розкидани дуже коштовни рысы нашого народнього жыття, иноди дуже оригинални. Наведу одынъ прикладъ. Въ оповиданні „Короливица“ авторка занотувала цікаву народню рысу: *родовою гордостю*. Досягши самостайного жыття, геронія починає збирати до купы *короливицину*, спадщину батьківську (їи батько майстеръ на призвище бувъ Король): „Де шо було дидивське-короливське, що прашовавъ-робивъ мій панотєць, повызнаходила: въ кого дныще, въ кого столыкъ, чы ослиныкъ, у кого божныкъ, чы мотовыло, або во-

¹⁾ Дыв. Cosquin, Contes populaires de Lorraine, I, 229; II, 329—332;—Сумцовъ, Разысканія въ области анекдотич. литературы, 70—83, та ин.

зочокъ,—я все повыминовала то за пшоно труджене, то видиряду, то поможу конопель типаты або мочыты, щобъ королевське добро, дорога мени королевщина не, ростикалась.

Люде, було, й кажуть: „На що вона оне робыть? Хай бы вѣнсьи була дочка, а то хлопцеви! винѣ и самъ же майстерный; а то своє замозолене носыть людямъ да те паличке збирає“.

А я довго въ панивѣ жыла, то й уважала, що вони що-небудь старе материнське або бабине люблять и храниць...“

Що ся рыса не йе одначе позычною въ панивѣ, видко зъ другого оповидання Ганны Барвинокъ „Правнучка бабы Борця“, де молодыця пишається своимъ родомъ и сылжеться додержаты його повагы.

Одни оповидання Ганны Барвинокъ оброблени бильшѣ артыстычно, бильше вони цили и сюжетомъ, и доборомъ деталивъ—се тоди якъ авторка видкыда все зайве, що не належыть до сюжету („Черемогла“, „Не було змалку, не буде й до 'станку“, „Русалка“), въ иншихъ же багато одхыляння на бикъ, розмовъ зовсимъ не належныхъ до темы, якъ отъ, наприкладъ въ „Праправнучки бабы Борця“, або въ „Молодчий боротьби“, найбильше въ першій: треба доброи увагы, щобъ не впусьты ниточку оповиди. Прыдывывшысь уважнише, бачышъ, що саме такъ и оповидаютъ на сели, що се за малымъ не стенографичный, вельмы правдивый, записъ; але саме черезъ те, що се *записъ*, се не йе творчисть. Взагали, не додержуючы концепції, шкодыть авторка своимъ творамъ.

Що до образивъ, колориту, то вони скризъ вельмы народни, реальни, правдиви, а стиль и мова въ высокій мири народни й гарни. Сьому пособляе й форма, яку здебильшого вживае авторка, даючы слово самому народови.

Чытаючы їи оповидання, доходишъ часомъ до иллюзіи: мовъ не чытаешъ, а справди чуетъ усихъ тихъ дивчатъ, молодыць и чоловикивъ, справди ихъ передъ себе бачышъ. Черезъ се кращи їи оповидання належать и до кращыхъ зразкивъ украинського пысьменства ¹⁾.

Б. Гринченко.

¹⁾ Килькы сливъ про те, якъ я впорядкувавъ сей томъ. Въ йому мистяться оповидання попереду друковани й нови. Зъ попереду друкованого дешо йде безъ одминъ, а инше (*Жидиовський крипакъ*, *Зъ дороти*, *Нещаслива доля*, *Половинчикъ*, *Молотники*, *Русалка*) подається теперь у новій форми, значно видминеній. Оповидання я намагався поставляты порядкомъ хронологичнымъ.